

Bermeoko gazteen euskararen aditz morfologiaz

Enara Laka*, Leire Olondo* eta Iñaki Gaminde**

Euskal Herriko Unibertsitatea

* Lehen Hezkuntzako ikasleak

** Hizkuntza eta Literaturaren Didaktika Saila

igaminde@bips.bi.ehu.es

Abstract

This article is a thorough morphological description of the verb system used amongst young people in Bermeo. Our intention was not to collect and provide data in endless tables as it is often done, but to describe and explain young people's usage of the language and its grammatical patterns. Therefore, and even if some tables are given to describe the morphemes that constitute verb forms, those which determine the usage of the verbs are at the core of this work.

Laburpena

Artikulu honetan Bermeoko gazteen artean erabiltzen den aditz morfologiaren deskribapen zabala egiten da. Gure helburua ez da izan, ohikoa den bezala, taulak eta taulak biltzea eta ematea. Aitzitik, gazteek euren erabileretan erakusten dituzten joerak eta joera horietan dautzan arau gramatikalak deskribatu eta azaldu nahi izan ditugu. Horregatik, aditz formetan iker daitezkeen morfemak deskribatzeko taula batzuk biltzen badira ere, aditzen erabileran oinarritzen direnek osatzen dute lantxo honen gunea.

Keywords: morphology, verb, grammar, sociolinguistics

Gako hitzak: Morfologia, aditza, gramatika, soziolinguistika

1. Sarrera

Hizkuntza bizia aldatzen dabilena da, aldatzen ez den hizkuntza galdu da. Hala definitzen izan da hizkuntzaren bilakabidea eta hala delakoan ekin diogu gure lantxo honi. Ezertan hasi baino lehen, buruko esaldi horrekin bat gatzela esan behar dugu, ez dugu gure hau egin ezer kondentatzeko edo bultzatzeko; haatik, uste dugu horrelakoetan begirune osoa zor diegula hizkuntzaren erabiltzaileei eta gure lana oraingo honetan egiten dena deskribatzera mugatzen da. Egiten dena gazteen artean gainera, edo gazteak ez dira hizkuntzaren erabiltzaileak? Jakina direna! Are gehiago hizkuntza biziko bada eta bertako tradizioari eutsiko badio, gazteek gorde dutelako da eta izango da, orduko gazteek gudanaino arteragokoen tradizioa ekarri dute eta gaurko gazteek iraun araziko dute, hala nahi badute eta berarekin harro eta gustura sentitzen badira.

Gure helburua xumea da, gaurko Bermeoko gazteek aditz morfologian egiten dituzten erabilera batzuk biltzea eta azaltzea da besterik gabe. Honetan jardun dugun artean, bertakoak garenok gurearen gainean sakondu dugu eta bertakoa ez den taldekideak, jendartean aitortzen duen moduan, ezin ezkutatu izan du sentidu duen emozioa sistema honen berezitasun interesgarri gaina miragarriak deskribatzean eta ikasteen.

Bermeoko aditzaz arduratu direnek, gehienetan dialektologia klasikoa helburua izan denez gero,

belaunaldi zaharren gauzapean baino ez dituzte aztertzen izan (Barrutia, 1995, Bilbao, 2002, Egaña, 1984, Gaminde 1985 eta Yrizar, 1991). Hualde (2000) eta Brown (2000) belaunaldi gazteen emaitzak gogotan erabili dituzten bakarrak izan dira.

Halandaze, aurreko behar horiek guztiak kontuan izanik, gaur egun Bermeoko gazteek egiten duten aditzaren erabilera xeheki aztertzea hartu dugu helburutzat.

Metodoari dagokionez, eginiko grabaketetan oinarritu gara eta erabiliko inkesten emaitzak ustiari ditugu; era berean, guretariko bi bertakoak izanik, esan behar dugu ze, geure hizkuntzaren gaineko hausnarketa ere erabili dugula hemen aurkeztu ditugunak biltzeko.

Beharrari ekiteko, aditz partizipioak aztertuko ditugu; hirugarren zatian aspektuen erabilerak aztertzen ditugu eta egin daitezkeen konbinazioak erakutsiko ditugu. Laugarren zatian gunea aditz laguntzaileen azterketak osatuko du. Bosgarren zatian, aditz perifrastikoen erabilerak aurkeztuko dira. Seigarrenean aditz trinkoak emango ditugu. Azkenik, zazpigarren zatian, ondorioak eta hurrengo lanetarako proposamenak aurkeztuko ditugu.

2. Aditz partizipioak

Aditz partizipioa, lexikoan agertzen den moduan, eta aspektu perfektua bat dira aztertzen ari garen euskalkian. Amaieren arabera honako hauek ditugu:

-a: "bota", "atarra"

Aditz partizipio mailegatueta erdal "-ar" amaieradunak amaiera honen barruan kokatzen dira; adibidez: "gusta", "larga", "pentxa", "topa", "pasa", e.a.

Hiru silabakoak azentu aldetik markatuak izaten dira, hau da, azentua erdiko silaban txertatzen da: "amáta", "entéra", "entérta", "akórda", e.a.

-e: "erre", "gorde"

-o: "dxadxo", "dxo"

-i: "ikusi", "dxosi", "ekarri", "erosi", e.a.

-u: Hauen artean "tu" eta "du" amaieradunak eta "idu" amaieradunak bereiztuko ditugu. Lehenengoan artean: "galdu", "artu", "sartu", "batu", "saldu", e.a. dauzkagu. Sarritan "tun" egiten dute horietariko batzuek: "artun", "sartun", "batun". "idu" amaieradunak erdaratik mailegatuak izaten dira, erdaraz "er" eta "ir" amaierak daudenean: "elejidu", "sentidu", "turdidu", e.a.

-n: "emon", "urten", "esan", "dxan", e.a. "-n"ren aurreko bokala /i/ izanda berori palatalizatu egiten da: "eiñ", "irikiñ", e.a.

Aditz laguntzailea gehitzean "i"z amaituko hiru silabako aditz batzuekin aukeran dago "i" hori galtzea; galera hau ez da edozein kontsonanterekin gertatzen, kasu baterako, afrikatu batekin joanez gero ez da galtzen, adibidez: "itxi dot", e.a. Aipatuko galera hori [ri], [si], [ni], eta [li] kontestuetan baino ez da gertatzen:

- *ekar dot*

- *ikus dot*

- *imin dxot*

- *ibil dxe*

3. Aspektuak

Atal honen barruan hiru aspektu mota bereizten dira burutua, ez-burutua eta geroa. Aspektu burutua aurreko atalean ikusi duguna da. Ez-burutua gauzatzeko "-ten" morfema erabiltzen da. Morfema hau, azentuari dagokionez, aurreazentuatzailerak da, hots, azentua beronen aurreko silaban kokatzen da:

ikusi + ten > *ikústen*

berotu + ten > *berotúten*

"-txien" alomorfoa entzuten da noizean behin. Alomorfo hau erabiltzeko bete behar diren badintzak honako hauek dira:

Silaba biko aditz partizipioak

"du"z eta "tu"z amaitukoak

galdu > *galtxién*

sartu > *sartxién*

Zaharren artean "sartxién" eta "galtxién" ere entzun daitezke. Hala ere, gazteen artean "galdúten" eta "sartúten" modukoak entzuten dira sarriago.

Geroaren aspektua egiteko "-ko" morfema aurreazentuatzailerak erabiltzen da eta beronen alomorfoa den "-go" "-n"z amaituko partizipioekin. "i" amaituko partizipioen kasuan "i" hori sarritan galtzen da: "ekárko", "eróska", "etórko", "imíngo", "ibílko", e.a.

4. Aditz laguntzaileak

Atal honetan aditz laguntzaileen gaineko paradigmak aurkezten ditugu. Hualdek (2001) esaten duen moduan, gaurko Bermeoko gazteen aditz laguntzaile guztiak indikatibo orainaren gainean eraikitzen dira; gehienetan, tauletan ikus daitezkeen moduan, orain alditik iraganera pasatzeko nahikoa izaten da -n morfema gehitzea amaieran. Edozelan ere, orain aldia eta iragana batera aurkeztuko ditugu. Adizkiak aurkezteko ohiko sailkapenari jarraituko diogu, hau da, Nor, Nor-Nori, Nork-Nor eta Nork-Nori-Nor sailak bereiz emango ditugu.

4.1. Nor

Ondoko taulan sail honetako adizkiak ematen ditugu; bertan ikusten den moduan, orainetik iraganera pasatzeko nahikoa izaten da -n morfema gehitzea (hirugarren pertsonetan forma etimologikoak ere erabiltzen dira):

Oraina	Iragana
nai	nayen/naitxen
da	san/dan
garies/garis	garisen/gariesen
sara	saran
sarie	sarien
dies/dis	sien/disen

1. Taula: Nor orain eta iragana

Aditz alokutiboak nagusien artean erabiltzen diren arren, gazteek ez dirudi erabiltzen dituztenik. "da" adizkiaren "a" "e" bihurtzen da aurreko partizipioaren amaieran "i" edo "u" dagoenean:

- *ikusi de*

- *artun de*

- *etorri de*

Aurreko aditz partizipioan "-in" amaiera dagoenean adizkien "d" palatalizatu egiten da:

- *eiñ dxe/eiñ ye*

- *eiñ dxies/eiñ yies*

Edadekoen artean, "y" gehiago entzuten da; hala ere "dx"ren gauzapena arrunt erabiltzen dute (ikusi Barrutia 2007). Badirudi gazteen artean ebakera hau orokortzen ari dela. Palatalizazio arau hau klitizatzen diren adizki guztiekin gertatzen da:

- *eiñ dxot/eiñ yot*
- *eiñ dxost/eiñ yost*

4.2. Nor-Nori

Sail honetan hirugarren pertsonak baino ez dira erabiltzen gazteen artean. Zaharrek "ni" sailekoak ere erabiltzen dituzte noizean behin. Entzun dugun azkenetariko bat "dxu natxu" izan da; berau "dxu nai"ren ordeztu erabil zen kontakizun batean.

Hura	Haiek
dxast	dxastes
dxatxo	dxatxos
dxasku	dxaskus
dxatxu	dxatxus
dxatzuye	dxatxuyes
dxatxoye	dxatxoyes

2. Taula: Nor-Nori oraina

Hura	Haiek
dxasten	dxastesen
dxatxon	dxatxosen
dxaskun	dxaskusen
dxatxun	dxatxusen
dxatxuen/dxatzuyen	dxatxuyen
dxatxoyen	dxatxoyen

3. Taula: Nor-Nori iragana

"dx"ren ordeztu informatzaile batzuek "d" erabiltzen dute. Kasu batzuetan pentsa liteke desimilazio prozesu bat gertatzen dela, izan ere, aditz partizipioa "dx"z hasten denean laguntzailea "d"z erabiltzen da; adibidez:

- *emon dxatxo*
- *dxun datxo*

Taulak aztertzen baditugu, ondoko morfemak bereiz ditzakegu:

- Erroa: dxa-
- Pertsonen morfemak: -st-, -txo-, -sku-, -txu-, -txue-/txuye-, -txoye-
- Pluralegilea: -s-.
- Aldia: -n

"e" epentetikoak erabiltzen da kontsonante bien artean txertatzeko:

0 > e / C__C

Hauen arabera honako taula osa dezakegu:

	st
	txo
	sku
	txu
	txue-txuye
dxa	txoye (-e-) (-s-) (-n)

4. Taula: Nor-Nori sailekoen morfemak

Tauletan ikusten den legez, iraganeko adizkietan "zuei" eta "haiei" denean ez dira pluralaren morfemak txertatzen eta ondorioz singularrak eta pluralak ez dira bereizten.

4.3. Nork-Nor

Sail honetako orain aldiko adizkiak ondoko era honetara eman ditzakegu:

nau	gaitxus
nosu	su
nosuye	suye
naue	gaitxusie

5. Taula: Ni eta Gu

Lehen ikustaldian nabarmentzen dena taulen arteko asimetria da. **gaitxusu* edo **gosus* erabili beharrean "zuk-hura" edo "zuek-hura" delakoei dagozkienak erabiltzen dira. Erabilera hau sano arrunt bilakatu da leku askotan (honen azalpen morfologikorako Arregi eta Nevins 2006 ikus daiteke).

Bestetik, deberdin silabifikatzen dira "nosu+-e" eta "nau+ie", lehen kasuan "no.su.ye" dugu eta bigarrenean "nau.i.e" gauza bera gertatzen da gainerako kasu guztietan.

saitxut	saitxutie
saitxus	saitxusie
sara*	sarie*
saitxusie	saitxusie

6. Taula: Zu eta Zuek

Aurreko adibideetan ikusten den moduan, "guk-zu" eta "guk-zuek" falta dira. Edadekoen artean "sara" eta "sarie" erabiltzen dira; gazteen artean, ostera, "dxatzu" eta "dxatzuye". "zaitugu" eta "zaituegu" moduko adizkiak inoiz egon badira, molde inpersonalen eraginez galdu direla pentsa liteke:

Etimologikoak	Zaharrak	Gazteak
eroan zaitugu	erun sara	erun dxatxu
eroan zara		
eroan jatzu	erun dxatxu	
eroan deutsagu		

7. Taula: Aldaketaren bilakaera

Hala ere, "saitxugu" "zaitugu" eta "zaituztegu" adierazteko erabiltzen hasi da; erabilera hau euskara estandarrek ekarri duela pentsa liteke.

Bestetik, eta Busturialdeko herri askotan gertatzen den legez, Nork-en morfema pluralegile markaren ostean agertzen da: "ga-itx-u-s-ie", "sa-itx-u-s-ie". Era berean "ie" hau, nor-en morfema denean, nork-en morfemaren ostean agertzen da, "saitxu-t-ie".

dot	dotas/dotes
dau	daus/txus
du	dus
su	sus
suye	suyes/suye
daue	dauies/daue

8. Taula: Hura eta Haiek

"suyes" eta "dauies" adizkiekin sarritan ez da pluralizatzailea erabiltzen. "gu", "su" eta "suek" adizkietan, pluralizatzaile bi erabiltzen dira "itx" eta "s"; "haiek"en kasuan "s" baino ez da agertzen. Zaharren artean hirugarren pertsonen kasuan pluralizatzaile biak dauzkaten moldeak erabiltzen diren arren (txus, txusie) gazteek "s" orokortu dute.

Iragan aldiko adizkiak lortzeko kasu gehienetan nahikoa izaten da aldiaren -n morfema gehitzea:

nauen	gaitxu(se)n
nosun	sun
nosuyen	suyen
nauien	gaitxuyen

9. Taula: Ni eta Gu

saitxuten	saitxutien
saitxusen	saitxusien
-	-
saitxusien	saitxusien

10. Taula: Zu eta Zuek

nauen/doten	nausen/tasen
sauen	sausen
dun	dusen
sun	susen
suyen	suyen
sauien	sauien

11. Taula: Hura eta Haiek

Laburbilduz, sail honetan ikusi ditugun joerak ondoko era honetara adieraz daitezke:

- Sail honen ordezt Nork-Nori-Nor sailekoak erabiltzea
- Pluralegileen galera
- Iragana orainari -n gehituta osatzea
- Estandarraren eraginez sortu diren adizki berriak.

Joera hauek guztiek ez dute gauzatze maila bera erakusten.

(a) burutzen hasita dago, aditz partizipio batzuekin gertatzen da eta beste batzuekin ez (adibidez "jo" aditzarekin datibodunak errezago erabiltzen dira), "sara" eta "sarie"en kasuan orokortu egin da, baina gainerakoei hobeto eusten zaie.

(b) joera orokorragoa da iraganean orain aldian baino. Era berean arinago burutzen da pertsona batzuekin beste batzuekin baino (geroago erakutsiko dugun modua, arau zehatz bat dago honetarako).

(c) joerari dagokionez, esan dezakegu berau guztiz orokortu dela. Kasu honetan geratzen diren "nauen", "sauen" eta "sauien" moduko adizkiak aurreko egoeraren sidurritzat eta salbuespentzat jo daitezke.

(d) joera hau "sara" eta "sarie" adizkien kasuetan gertatzen hasi da

4.4. Nork-Nori-Nor

Sail honetako adizkiak aurkeztean oraina eta iragana, alde batetik, eta singularrak eta pluralak, bestetik, bereiz emango ditugu. Orain aldiko singularrak honakoak dira:

dost	dosku
stasu	su
stasuye	suye
dostie	doskuye

12. Taula: Niri eta Guri (s.)

txut	txutie
txu	txuye
dxatxu	dxatxuye
txuye	txuye

13. Taula: Ziri eta Zuei (s.)

txat	txatie
txo	txoye
txagu	txaguye
txasu	txasuye
txasuye	txasuye
txoye	txoye

14. Taula: Hari eta Haiei (s.)

Aurreko sailean legez, balizko adizki batzuen ordeztu beste batzuk erabiltzen direla ikusten dugu. Horrela “zu(e)k-guri”ren balizkoen ordeztu “zu(e)k-hura”ri dagozkionak erabiltzen dira: *doskusu/su, *doskusue/suye. Haatik “guk-zuri” eta “guk-zuei” denean, nor-nori saileko “dxatxu” eta “dxatxuye” erabiltzen dira. Aldaketa hau sano arrunta da bariedade askotan, batez ere mendealdean. Aurreko sailean esaneko moduan, sail honetan euskara estandarren eraginez “txugu” ere jaso dugu “guk-zuri” eta “guk-zuei” kasuetarako

“zuri” eta “zuei” bereizteko “ie” morfema erabiltzen da, berdint gertatzen da “hari” eta “haiei” bereizteko. Morfema hau nork morfemaren ostean kokatu agertzen da: “txatie”, “txaguye”, “txutie”. “ie” honen “i” atzeko bokal baten ostean agertzen denean bersilabifikatzean kontsonantizatu egiten da: “suye”, “txoye”, “doskuye”. Honako hau daukagu:

txu + ie	txo + ie
txuie	txoie
txu.je	txo.je
txuye	txoye

“dauie” eta “nauie” dira arau honen salbuespenak salbuespen hauek azaltzeko “u” bokalerdia izatea proposa daiteke “w” beronek araua blokeatuko luke:

	dau + ie	su + ie
afizazioa	dauie	suie
silabifikazioa	daw.ie	su.ie
i>j/u,o____	-	su.je
bersilabifikazioa	daw.i.e	su.ye

15. Taula: Arauen aplikazioa

Pluralak lortzeko –s morfema gehitu behar zaizkie aurreko adizkiei. Tauletan ikusten den moduan

salbuespen batzuk gertatzen dira; salbuespen horiek gehienak “uye” eta “oye”ren ostekoetan gertatzen dira.

dostes	doskus
stasus	sus
stasuye	suye
dosties	doskuye

16. Taula: Niri eta Guri (p.)

txutes	txutie
txus	txuye
dxatxus	dxatxuye
txuye	txuye

17. Taula: Ziri eta Zuei (p.)

txates	txaties
txos	txoyes
txagu	txaguye
txasus	txasuye
txasuye	txasuye
txoye	txoye

18. Taula: Ziri eta Zuei (p.)

Iragan aldiari dagokionez, eta orain arteko garaiko sailetan legez, -n morfema gehitzea nahikoa da orainetik iraganera pasatzeko.

txaten	txagun
txuten	dxatxun
txutien	dxatxuyen
txatien	txaguyen

19. Taula: Nik eta Guk (s.)

stasun	stasuyen
txasun	txasuyen
sun	suyen
txasuyen	txasuyen

20. Taula: Zuk eta Zuek (s.)

dosten	dostien
txon	txoyen
doskun	doskuyen
txun	txuyen
txuyen	txuyen
txoyen	txoyen

21. Taula: Hark eta Haiek (s.)

Plurala gehitzean zer gertatzen den “-s” morfemarekin ondoko tauletan ikus daiteke:

txatesen	txagusen
txuten	dxatxun
txutien	dxatxuyen
txatien	txaguyen

22. Taula: Nik eta Guk (p.)

stasusen	stasuyen
txasusen	txasuyen
susen	suyen
txasuyen	txasuyen

23. Taula: Zuk eta Zuek (p.)

dostesen	dostiesen
txosen	txoyen
doskusen	doskuyen
txusen	txuyen
txuyen	txuyen
txoyen	txoyen

24. Taula: Hark eta Haiek (p.)

Orain arteko paradigma guztietan ikusten izan dugun moduan, “-s” morfema ez da txertatzen “ye”ren ondoan; badirudi beronen pluraltasunak eragin egiten duela txertaketaren araua blokeatzeko.

5. Aditzen erabilerak

Ataltxo honetan dauden moduak eta aldiak, eta euron erabilerak, ikusteaz gain aspektuekin zelan konbinatzen diren ere ikusiko dugu. Erabiltzen diren moduak Indikatiboa, Subjuntiboa, Baldintza, Ahalezkoa eta Agintera ditugu.

5.1. Indikatiboa

Modu honetan aldi bi ditugu oraina eta iragana. Iraganari dagokionez, beronen ezaugarria “-n” da. Goian ikusi dugun moduan, gazteen artean iragan aldiak orainari “-n” gehituta lortzen dira gehienetan

Aldiak eta aspektuak konbinatuaz honako aukerak ditugu indikatiboan:

-TU + Oraina

- ni etor nai
- nik ikus dot

-TU + Iragana

- ni etor nayan
- nik ikus nauen/doten

-TEN + Oraina

- ni etorte nai
- nik ikusten dot

-KO + Oraina

- ni etorko nai
- nik ikuskot

-KO + Iragana

- ni etorko nayan
- nik ikusko nauen/doten

Honako taula honetan indikatiboaren aukera guztiak erakusten ditugu:

Aspektuak	Aldiak	
	Oraina	Iragana
-TU	ekar dot	ekar doten
-TEN	ekarten dot	ekarten doten
-TUKO	ekarkot	ekarko doten

25. Taula: Aspektuak eta aldiak.

Bilbao-k (2002) eta Brown-ek (2000) adierazi zuten, “esan” (izan) aditza laguntzailatzat erabiltzen da. Beste barietate batzuetan gertatzen den moduan, “-TEN” aspektudunari gehituta, sarritasuna adierazten du:

- sarritxen etorte san da
- (sarritan etortzen izan da)

Hala ere, gainerakoetan ez bezala, aurreko taulako guztiekin erabil daiteke:

Aspektuak	Aldiak	
	- izan	+ izan
-TU	ekar dot	ekar san dot (?)
-TEN	ekarten dot	ekarten san dot
-TUKO	ekarkot	ekarko san dot
-TU	ekar doten	ekar san doten
-TEN	ekarten doten	ekarten san doten
-TUKO	ekarko doten	ekarko san doten

26. Taula: Aspektuak eta aldiak.

“esan”-dun adizkien maiztasuna neurtzeko ataza metodoaren bidez bost informatzaileri eskatu genien eskolara hasi zireneko egun baten errutina deskribatzeko. Ondoko taulan bakoitzak erabili dituen iragan aldiko adizkien kopuruak eta “esan”-dunen portzentajeak ematen ditugu:

Informatzailea	Kopuru osoa	"esan" dunak
1	12	% 83,34
2	13	% 92,31
3	9	% 100
4	11	% 81,82
5	12	% 75

27. Taula: "esan" dun aditzen agerpena.

Taulan ikusten den moduan, adizki hauek maiztasun handikoak dira. Jarraian grabazio horietan jaso ditugun adibide batzuk ematen ditugu:

- nik okitxe san doten ikarie beti
(*nik edukitzen nuen ikara beti*)
- estoten dxakitxe san erderas berbetan
(*ez nuen jakiten erdaraz berbetan*)
- ikastoliek imintxe san dausen autobusek
(*ikastolak ipintzen zituen autobusak*)
- amarretan dxute san garan
(*hamarretan joaten ginen*)
- gero etorte san disen andereñuek
(*gero etortzen ziren andereñoak*)
- Lamerara bajate sanayen
(*Lamerara baxatzen nintzen*)
- aures aurre okitxe sanauen
(*aurrez aurre edukitzen nuen*)

Iragan aldiko adizkiei urruntasunaren ñabardura gehitzen zaiola pentsa daiteke. "ekar doten" + iragana – urruna dugun artean "ekar san doten" + iragana + urruna dugu. Brown-ek (2000) iradokitzen duenaren arabera, urruntasun hori ekintza gauzatzeko aukerei ere legokieke, hau da, zenbat eta gauzatzeko aukera gutxiago ikusi orduan eta urrunagokotzat joko litzateke ekintza hori eta "esan" laguntzailea erabiltzeko aukera gehiago geneukake.

5.2. Baldintzak

Baldintzetan hiru mota bereizten dira nagusiki; errealak, irrealak eta iraganak.

Baldintza errealak indikatibo orainetik erakartzen dira. Baldintza aurrekoa egiteko -TEN aspektua erabiltzen da eta laguntzaileari "BA- eta -N" erasten zaizkio; adibidez:

- ekarten basun
(*ekartzen baduzu*)
- dxuten badan
(*joaten bada*)

Iraganean "esan" laguntzailea erabiltzen da urruntasuna adierazteko eta desanbiguatzeko:

- ekarten basan sun
(*ekartzen bazenuen*)
- dxuten basan dan
(*joaten bazen*)

Baldintza ondoriordun esaldiak gehituz gero, honako hau dugu:

- ekarten basun erungot
(*ekartzen baduzu eroango dut*)
- dxuten badan ikuskot
(*joaten bada ikusiko dut*)
- ekarten basan sun erungo san doten
(*ekartzen bazenuen eroango nuen*)
- dxuten basan dan ikusko san doten
(*joaten bazen ikusiko nuen*)

Hona hemen beste adibide batzuk baiezko esaldietan zein ezezkoetan:

- igiri basan dauen jango san dun
(*ireki bazuen jango genuen*)
- erun basan dun eingo san dauen
(*eroan bagenuen egingo zuten*)
- etorri basan saran ikusko san sun
(*etorri bazina ikusiko zenuen*)
- espasan dauen igiri estun jangosan
(*ez bazuten ireki ez genuen jango*)
- esan dun botako san esan basanduskun
(*ez genuen botako esan bazigun*)

Ondoko adibideotan ikusten den legez, aditz partizipioari aspektu marka ere erants dakioke:

- espasaran jutesan esun eingo san
(*ez bazinen joan ez zenuen egingo*)
- eruten basan dauen erosko san txoyen
(*eroaten bazuen erosiko zioten*)
- epasan saran etorte san esin isan sun gero aproba
(*etortzen ez bazinen ezin izango zenuen gero gainditu*)
- espasan dan dxuen esan dxeusko san
(*joan ez bazen ez zen gero jausiko*)

- epasan sun ekarte san selan erosko san dun ba?
(*ez bazenuen ekartzen zelan erosiko genuen ba?*)

Baldintza irrealak egiteko, Hualdek (2000) adierazoko moduan, "leki" gehitzen zaio indikatibo orainari ondorioak egiteko eta "ba...-n" eta "leki" baldintza aurrekoak egiteko.

- etorko balekiden ikusko lekidot
(*etorriko balitzait ikusiko nuke*)

Iraganekoetan “esan” erabiltzen da kasu gehienetan:

- etorri baleki san dan, ikusko san doten
(*etorri balitz, ikusiko nuen*)

edo

- etorri baleki san dan, ikusko leki san doten

“leki” indikatibo saileko aditzei erantsita honakoak lortzen dira

lekinai
lekide
lekigaries
lekisara
lekisarie
lekidies

28. Taula: Nor

lekidxast	lekidxastes
lekidxatxo	lekidxatxos
lekidxasku	lekidxaskus
lekidxatxu	lekidxatxus
lekidxatzuye	lekidxatxuyes
lekidxatxoye	lekidxatxoyes

29. Taula: Nor-Nori (hura eta haiek)

lekinau	lekigaitxus
lekinosu	lekisu
lekinosuye	lekisuye
lekinauie	lekigaitxusie

30. Taula: Nork-Nor (ni eta gu)

lekisaitxut	lekisaitxutie
lekisaitxus	lekisaitxusie
lekisara	lekisarie
lekisaitxusie	lekisaitxusie

31. Taula: Nork-Nor (zu eta zuek)

lekidot	lekidotas/lekidotes
lekidau	lekidaus
lekidu	lekidus
lekisu	lekisus
lekisuye	lekisuye*
lekidaue	lekidaue*

32. Taula: Nork-Nor (hura eta haiek)

lekidost	lekidosku
lekistasu	lekisu
lekistasuye	lekisuye
lekidostie	lekidoskue

33. Taula: Nork-Nori-Nor (niri eta guri)

lekixut	lekixutie
lekixu	lekixuye
lekidxatxu	lekidxatxuye
txuye	lekixuye

34. Taula: Nork-Nori-Nor (zuri eta zuei)

lekixat	lekixatie
lekixo	lekixoye
lekixagu	lekixague
lekixasu	lekixasuye
lekixasuye	lekixasuye
lekixoye	lekixoye

35. Taula: Nork-Nori-Nor (zuri eta zuei)

5.3. Ahalezkoak

Ahalezkoak eta baldintzak aspektuaren eta testuinguruaren arabera baino ez dira bereizten:

- ikusko lekidot (baldintza ondorioa)
- ikus lekidot (ahalezkoa)

Bilbao-k (2002) “lei” gehitzen dutenak ematen ditu Nor-nori, Nork-nor eta Nork-nori-nor sailetan.

Ahalezko iragana egiteko nahikoa da orainari “-n” gehitzea:

- ikusi lekidoten (ahalezko iragana)

Hauezaz gain bada “bazin” laguntzailearekin egiten den erabilera ere (honetaz Brownen, 2000, lana ikus daiteke).

5.4. Subjuntiboak

Sail honetako hiru adizki baino ez dugu jaso, hirurak “Nor” sailekoak dira: “*daidxela*” (dadila), “*gaitxesen*” (gaitezen) eta “*daitxesela*” (daitezela). Subjuntiboaren lekuan norminalizazioak erabiltzen dira eduki aditzarekin; adibidez:

- erosti dako
(*eros dezala/erostea dauka*)
- ekarti dako
(*ekar dezala/ekartzea dauka*)

Beste batzuetan “-la” gehitzen zaio aditzari:

- erosti dakola
(*eros dezala/erostea daukala*)
- ekarti dakola
(*ekar dezala/ekartzea daukala*)

- deitxuti dakoskule
(*dei diezagula/ deitzea daukakigula*)

Kasu hauetan guztietan balizko subjuntiboa agintzeko erabiltzen da.

5.5. Aginterak

Aginterari berari dagozkion adizkiak sarritan erabiltzen dira. Jarraian jaso ditugun adizki laguntzaileak emango ditugu:

	NOR		NORK-NOR	
zu	saitxes	zuk	isu	isus
zuek	saitxesie	zuek	isuye	isuye

36.Taula: Nor eta Nor-Nori

	NORK-NORI-NOR			
	Zuk		Zuek	
niri	istasu	istasus	istasuye	istasuye
hari	itzasu	itzasus	itzasuye	itzasuye
guri	isu	isus	isuye	isuye
haiei	itzasuye	itzasuye	itzasuye	itzasuye

37.Taula: Nork-Nori-Nor

6. Aditz trinkoak

Atal honetan gazteen artean erabiltzen diren aditz trinkoen paradigmak eta ezaugarri nagusiak ikusiko ditugu. Atala azpi-atal bitan bananduta aurkezten dugu. Batetik aditz iragangaitzak eta bestetik iragankorrak ikusiko ditugu.

6.1. Iragangaitzak

Erabiltzen diren aditz iragangaitzak “egon”, “joa”, “etorri” eta ibili dira. Aditz hauetan “nor” saileko pertsonen morfemak azter daitezke ondoen. Iragan aldiarenak ez dira erabiltzen.

nau	nuen/nun*
dau	due
gaus	gues
saus	sues
sausie	susie
daus	dues

38. Taula: egon eta joan aditzak

*nuen/nun adizki hau analogiaz edo sortua dela esan dezakegu. Erabilera arruntean ba- aurrizkiarekin erabiltzen da. Bermeon bada arau bat “ba-“rekin batera “-n” erabiltzeko agintzen duena; horrela:

- basausen
- badabiyen
- badatorren

Adizki honen erabileraren maiztasuna tarteko “ba-” kentzean berrinterpretatu da “nuen/nun” oinarritzko forma balitz legez eta horrela erabiltzen da baiezko zein ezezko esaldietan:

- *banuen/enuen*

nabil	nator
dabil	dator
gabis	gatos
sabis	satos
sabisie	satosie
dabis	datos

39. Taula: ibili eta etorri aditzak

“joan”, “etorri” eta “ibili” (neurri apalagoan) “nori” morfemako adizkiak onartzen dituzte: “*nutxu*” (noatsu), “*datortxo*” (jatorko), “*nabiltxu*” (nabiltso), e.a.

6.2. Iragankorrak

Gehien erabiltzen diren sail honetako aditz trinkoak “jakin”, “eduki”, “ekarri”, “eroan” eta “esan” dira. Adizkion nork-nor saileko taulak dira hemen aurkeztuko ditugunak. “erabili” eta “eretxi” aditzen adizki batzuk ere entzuten dira. Iragangaitzen moduan iragan aldikoak ez dira erabiltzen eta datibodunak, ostera, pertsona batzuekin ager daitezke.

6.2.1. Jakin

Hura	Haiek
dakitx	dakitxes
daki	dakis
dakidu	dakigus
dakisu	dakisus
dakisuye	dakisuye
dakidxe	dakidxe

40. Taula: jakin aditza

dakot	dakotes/dakotas
dako	dakos
daku	dakus
dakosu	dakosus
dakosuye	dakosuye
dakoye	dakoye

41. Taula: eduki aditza

daruet	darutas
darue	darues
darugu	darugus
darusu	darusus
darusuye	darusuye
daruye	daruyes

42. Taula: eroan aditza

dakart	dakartes
dakar	dakas
dakadu/dakagu	dakadus/dakagus
dakasu	dakasus
dakasuye	dakasuye
dakarrie	dakarries

43. Taula: ekarri aditza

diñot	diñotes
diño	diños
diñu	diñus
diñosu	diñosus
diñosuye	diñosuye
diñoeye	diñoeyes

44. Taula: esan aditza

Aditz trinko hauekin guztiekin datibodun adizkiak erabiltzen dira, maiztasunik handienak "eduki" eta "esan" aditzenak dira: "*dakotxut*", "*dakotxu*", "*dakosku*", "*dakastasu*", "*diñotxat*", "*diñotxu*", e.a.

7. Ondorioak eta hurrengo lanak

Honaino ekarri ditugunen gaineko ondorioak biltzeko azken atal honi ekin baino lehen, esan behar dugu ze, hemen aztertzen ditugun berrikuntza batzuk ez dituztela gazteek abian ipini; aurreko belaunaldikoetan hasi ziren molde klasikoekin batera. Gazteek egin dutena zera izan da, lehen salbuespena zena orokortu eta arau bihurtu. Hiru dira lan honetatik atera daitezkeen ondorio nagusiak:

(a) Aditzaren sistema hiru atalen bidez osatuta egotetik (erroa - aspektua - aditz laguntzailea) lau ataleko sistema batera pasatzen dabil. Morfema batzuek erabilera berriak hartu dituzte (esaterako, leki, esan, basin). Aldi berean aditz laguntzaileen sistema guztiz sinplifikatzen dabil.

(b) Aditz laguntzaileen sinplifikazioan indikatibo oraina oinarritzko bihurtu da. Beronen gainean gainerako aukera guztiak sortu dira euskara estandarrak erakusten dituen irregularitasunak analogien bidez sinplifikatuz.

(c) Sisteman parte hartzen duten arau morfologiko eta fonologiko berriak egonkortuta daude.

(d) Integrazio horren adibide argia da -s pluralizatzailea ezabatzea inguru morfofonologiko zehatz baten.

Aurrerantzean interesgarri begitantzen zaigu ikertzen segitzea, esparru berberonetan gazteagoek zer egiten duten jakiteko eta irudikatzeko norantz jo dezakeen sistemak. Beste alde batetik, behar hau egiten jardun dugun artean landu ditugun beste esparru batzuetako datuak eta analisiak aurkeztea interesgarria izan liteke.

8. Aipamenak

- Arregi, K. eta Nevins, A. (2006) "A Distributed Morphology Analysis of Present Tense Auxiliaries in Zamudio Basque". *Euskalingua* 9: 146-156
- Barrutia, E. (1995) "Bermeoko aditzak" (esku-izkribua)
- Barrutia, E. (2007) "Bermeoko arrantzaleei egineko grabazioen transkripzioa (II)" *Euskalingua*-10:4-19
- Bilbao, B. (2002) *Bermeoko Euskera Kresaltsua: Aditza eta Fonetika*. Bermeoko Udala, Bermeo
- Brown, S. (2000) "Hipotesi Ebentuala, Botatiboa eta Ahalera Mendebaldean" in Mendebalde Kultur Alkartea (2000): *Mendebaldeko Berbetearen Formalizazioa*. Bilbo
- Egaña, A. (1984) "Bermeoko aditzaren azterketa lorratzak" *Bermeo*-4:13-43
- Gaminde, I. (1985) "Bermio aldeko azpi-euskalkiaren aditza (zuka)" *Bermeo*-5: 47-207
- Hualde, J. I. (2000) "Bizkaiko kostaldeko hizkerak atzo, gaur eta bihar" in Zuazo (arg.)
- Yrizar, P. (1991) *Morfología del verbo auxiliar vizcaino*. (liburuki 2) Bilbo, Euskaltzaindia
- Zuazo, K. (arg.) *Dialektologia gaiak*. EHU eta Arabako Foru Aldundia, Gasteiz